

Біля класної дошки

Ігор КОЛЯДА, Вікторія ПАВЛЮЧЕНКО, Яна ЩИПЕЦЬ.
МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ
НА ТЕМУ: «КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ БРАТСТВО»
(Історія України, 9 клас)

Олександр ТРУХАН. РОЗРОБКА УРОКУ НА ТЕМУ: «УКРАЇНА В РОКИ ГЕТЬМАНУВАННЯ ІВАНА ВИГОВСЬКОГО»

Елена КУРТСЕИТОВА. КИЕВСКАЯ РУСЬ ВО ВРЕМЕНА ПРАВЛЕНИЯ КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО (7 клас)

Алла ПРИХОДЬКО. КУРС ЗА ВИБОРОМ:
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФА ХХ СТ.

Ігор КОЛЯДА, доктор історичних наук, професор
Вікторія ПАВЛЮЧЕНКО,
Яна ЩИПЕЦЬ
(НПУ імені М.П.Драгоманова)

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ НА ТЕМУ: «КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ БРАТСТВО» (Історія України, 9 клас)

Тема уроку: Кирило-Мефодіївське братство.

Мета уроку:

— ознайомити учнів з особливостями національно-визвольного руху в Україні в 40-і роки XIX ст., охарактеризувати утворення та діяльність Кирило-Мефодіївського братства, його основні програмні документи, історичне значення, сформувані уявлення про місце у національно-визвольному русі Т. Шевченка, М. Костомарова, П. Куліша, В. Білозерського та М. Гулака.

— розвинути вміння аналізувати, співставляти факти та події вітчизняної історії з подіями та фактами світової історії, вміння користуватися історичною термінологією та поняттями, самостійно оцінювати історичні явища та події, аргументувати свої думки.

— виховувати патріотизм, шановливе ставлення до історії та культури власного народу, історичне мислення.

Тип уроку: комбінований урок.

Навчально-методичне забезпечення: підручник — Реєнт О.П., Малій О.В. «Історія України. 9 клас». — К., «Генеза», — 2009; портрети М. Гулака, П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, репродукції картин Т. Шевченка.

Структура уроку

I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

III. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

IV. Вивчення нового матеріалу.

План

1. Особливості розвитку українського національного руху в 40-х роках XIX ст.

2. Кирило-Мефодіївське братство.

3. Місце Тараса Шевченка в українському визвольному русі.

V. Закріплення вивченого на уроці.

VI. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Підведення підсумків уроку.

VII. Домашнє завдання.

Хід уроку

1. Організаційний момент

2. Перевірка домашнього завдання по темі:

«Селянські рухи в першій половині XIX ст.».

Індивідуальна робота.

Заповніть хронологічну таблицю виступів українського селянства у першій половині XIX ст. (див. наступну стор.).

Групова робота.

Клас ділиться на 2 групи, які повинні скласти доповідь про діяльність історичної особи і за допомогою ланцюжкової розповіді її презентувати.

1 Група:

Розкажіть про діяльність Устима Кармелюка.

2 Група:

Розкажіть про діяльність Лук'яна Кобилиці.

Фронтальна робота.

Репродуктивна бесіда.

1. Назвіть причини масових селянських повстань у першій половині XIX століття.

2. Яку територію охопило повстання під проводом Устима Кармелюка та покажіть її на карті?

3. Які методи боротьби використовували опришки?

4. Чи пішов австрійський уряд на поступки після повстання 1846 року у Східній Галичині. Які сааме були зроблення поступки? Чому?

	Галичина	Буковина	Закарпаття
Дата	1846 р.	1844 р.	1810—1815 рр. та 1831 р.
Ватажок селянсько-го виступу (назва бунту) Хід (головні події) повстання	Якуб Шела Практично одночасно з краківським почалося повстання селян у Галичині. Галицькі селяни піднялися проти поміщиків і фактично виявилися союзниками австрійського уряду. Збройні загони селян пограбували і знищили протягом декількох днів лютого-березня 1846 понад 500 маєтків. Убито, часто найжорстокішим способом, від 1200 до 3000 чол. — майже виключно представників шляхти, знаті, державних чиновників, десятків священників.	Лук'ян Кобилиця Лук'ян Кобилиця очолив виступи селян 22 громад, які рішуче відмовлялися відробляти панщину, самочинно переробляли сільську старшину, висунули вимоги відкриття українських шкіл, вільного користування лісами і пасовиськами, зажадали переведення їх на становище державних селян.	Холерні бунти У 4 округах Закарпаття холера і голод за три місяці забрала близько 56 тис. осіб. Австрійська адміністрація запровадила карантин, а в окремих комітатах був введений надзвичайний стан. Австрійською владою проводилися дезінфекція колодязів, заборонялося хоронити померлих з великими процесіями. Збурені селяни почали розправлятися із представниками австрійської влади, поміщиками, лісничими, переставали виконувати різні повинності.
Результати повстання	Коли краківське повстання було придушене і селяни були не потрібні австрійцям, імперська австрійська армія в короткі терміни відновила спокій.	У березні 1844 року повстання було придушено за допомогою урядових військ, а Кобилицю заарештовано і ув'язнено.	Австрійський уряд закликав повстанців до покори, обіцяючи амністію. Коли ці заклики не допомогли і каральні війська почали жорстоко розправлятися з повстанцями (відбувалися масові вбивства), то імператор, щоб запобігти новим виступам, вирішив припинити кризу розправу. Народні виступи 1831 р. змусили малярську правлячу еліту піти на деяку лібералізацію становища селянства.

епоха наполеонівських війн з їхніми гаслами національного відродження, промислова революція з її соціальними зрушеннями. Ці обставини обумовили відродження українського національного життя.

На початку XIX століття в Україні розпочинається період українського національного відродження.

Назвіть етапи розвитку українського національного відродження.

Учні виділяють такі етапи: академічний, культурний, політичний.

Вчитель: Сьогодні на уроці ми ознайомимося з культурним етапом, якому притаманне активне літературних творів рідною мовою. А також прослідкуємо процес поступової еволюції українського національного руху, а саме — його переростання з культурного до політичного етапу.

4. Вивчення нового матеріалу.

1. Особливості розвитку українського національного руху в 40-х роках XIX ст.

Розповідь.

Як вам відомо, колискою українського національного відродження були Лівобережжя та Слобожанщина. В цей час населення починає збирати історичні документи, народні пісні, перекази. На підставі зібраного матеріалу створювалися історичні, етнографічні, мовознавчі праці. 20—30-і рр. XIX століття були сприятливими для розвитку українського відродження, оскільки в даних дослідженнях був зацікавлений російський уряд, що не вбачав у діяльності українських патріотів великої небезпеки. Проте науковим дослідженням сприяло і відкриття Київського університету у 1834 р. З цього часу починається відлік праці нового покоління української інтелігенції, пік активної діяльності якого припадає на 40-і рр. XIX століття.

Робота з підручником.

Прочитайте перші два абзаци на стор. 86 і дайте відповідь на такі запитання:

1. *Яка соціальна верства, виступає рушійною силою національного руху в українських землях у XIX столітті?*

2. *Які завдання ставили перед собою члени таємного гуртка «Київська молода»?*

Робота над формуванням поняття «українська національна ідея».

Пояснення.

Національно-визвольний рух кожного народу неможливий без духовної сили, якою є національна ідея. Національна ідея кожного народу є неповторною, як і його історичний шлях. На поч. XIX ст. українська національна ідея була справою одинаків — освічених представників козацької старшини. Але вона не бачила майбутнього України. На поч. 40-х рр. XIX ст. цю ідею починає розвивати різночинна інтелігенція. Вагомий внесок у розвиток української національної ідей зробило Кирило-Мефодіївське братство.

5. *Поясніть, який зв'язок існує між Кримською війною, урядовим маніфестом (січень 1855 р.) і «Київською козащиною». Відповідь обґрунтуйте.*

3. Актуалізація опорних знань учнів. Мотивація навчальної діяльності.

Вступна бесіда.

Вчитель: Активізація суспільно-політичного життя в Україні на початку XIX століття була обумовлена поширенням модерних західних інтелектуальних та політичних течій. На розгортання національного руху значний вплив мала Велика Французька революція,

Запис до конспекту учнів поняття «українська національна ідея».

Українська національна ідея — це усвідомлення самими українцями себе як окремого народу з власною історією, своїми політичними, економічними і культурними запитами, власним поглядом на майбутнє України.

2. Кирило-Мефодіївське братство.

Сюжетна розповідь.

У січні 1846 р. група київських славістів (професор Київського університету Микола Костомаров, вчитель з Полтавщини Василь Білозерський, службовець канцелярії київського генерал-губернатора Микола Гулак) складають коло однодумців, яке оформлюється в таємну організацію «Слов'янське товариство святих Кирила і Мефодія». Крім них, до організації мали причетність: письменник, автор української абетки Пантелеймон Куліш, поет і художник Тарас Шевченко, педагог і журналіст Микола Савич, поет-перекладач Олександр Навроцький, етнограф-фольклорист Панас Марковим, педагог Іван Посяда, поет і публіцист, автор правознавчого трактату «Ідеали держави» Георгій Андрузький, педагог Олександр Тулуб, педагог Дмитро Пальчиков. За підрахунками вчених, з товариством підтримували зв'язки близько 100 чоловік. Товариство проіснувало до березня 1847 р.

Опис (вчитель супроводжує його демонстрацією портретів).

Костомаров Микола Іванович (1817 — 1885) — позашлюбний син російського поміщика Івана Петровича Костомарова і української селянки-кріпачки

Тетяни Петрівни Мельник. Коли батька вбили кріпаки, Микола залишався кріпаком, доки його не викупила мати у спадкоємців чоловіка. Начитавшись у юнацькі роки Д'Аламбера, Дідро, Вольтера та інших енциклопедистів, перейнявся духом Просвітництва й прагненням пізнати світ, його історію та закони. По закінченні гімназії Микола вступив до Харківського університету.

Після захисту дисертації та отримання ступені магістра історичних наук він працює викладачем гімназії у Рівному та Києві, а 28 травня 1846 р. одночасно обирається професором кафедри російської історії Київського університету Св. князя Володимира. За участь у Кирило-Мефодіївському товаристві його було ув'язнено у Петропавлівську фортецю, а потім відправлено на заслання. У 1859 р. його було запрошено викладати до Петербурзького університету. У 1862 р. пішов у відставку й відтоді зосередив усю свою увагу науковій діяльності. За все своє життя

він підготував 300 наукових праць.

«Історія була для нього музеєм, наповненим колекцією рідкісних чи незвичайних предметів... Все, що було драматичного в нашій історії, особливо в історії нашої південно-західної окраїни (так російські історики називали Україну), все це розказане Костомаровим, і розказане з безпосередньою майстерністю оповдача, який відчував глибоке задоволення від своєї власної оповіді», — писав російський історик В. Ключевський.

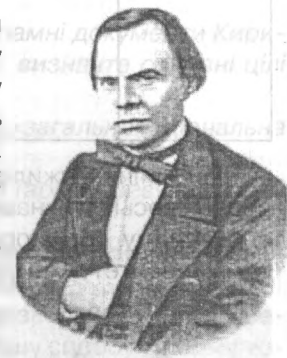
Помер М. І. Костомаров 19 квітня 1885 р. у своїй петербурзькій квартирі в будинку №4 на Васнльєвському острові. Похований біля «Літераторських містків» на Волковому кладовищі.

Білозерський Василь Михайлович (1825—1899) народився на хуторі Мотронівці на Чернігівщині. Вищу освіту здобув у Київському університеті. Протягом 1846—47 рр. вчителював у Петровському кадетському корпусі у м. Полтава. За участь у товаристві св. Кирила та Мефодія був заарештований і засланий в Олонецьку губернію під нагляд поліції. Служив у Петрозаводському губернському правлінні. З 1856 р. знову проживав у Петербурзі. У 1860—1862 рр. — редактор журналу «Основа». Згодом служив у Варшаві. Останні роки життя провів на хуторі Мотронівці.

Гулак Микола Іванович (1822—1899) — громадський і політичний діяч, педагог і вчений. Народився у дворянській родині в Золотоніському повіті на Полтавщині. У 1843 р. закінчив юридичний факультет Дерптського університету. По закінченні його служив у канцелярії київського і волинського військового генерал-губернатора. Після арешту у 1847 р. був ув'язнений у Шліссельбурзькій фортеці, де утримувався до 1850 р. Потім під наглядом поліції перебував у Пермі. З 1859 р. працював викладачем математики, природничих наук, історії у навчальних закладах Одеси, Керчі, Кутаїсі, Тбілісі.

Його перу належать праці з історії, філософії, юриспруденції, математики, переклади з грузинської та азербайджанської літератур. Помер 25 травня (7 червня) 1899 р. у Єлисаветополі (нині Гянджа, Азербайджан).

Куліш Пантелеймон Олександрович (1819—1897) — походив з давнього козацького роду. Батьки померли досить рано. Заходами заможної сусід-

Програмні документи	Мета товариства	Зразок політичної організації суспільства	Державний устрій	Передбачалося	Ставлення до релігії	Значення діяльності
— «Книга буття українського народу» (М. Костомаров) — «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія»	Перебудувати суспільство на засадах християнства, ліквідувати кріпацтво, стани, поширити освіту.	Слов'янські народи об'єднанні в одну федерацію, в якій кожний народ зберігає свою внутрішню свободу. Провідну роль відводили Україні: Київ мав бути столицею федерації, де збирався б загальний сейм. Усі слов'янські народи мали б право вільно розвивати свою культуру. Але братство не включало в програму питання повної незалежності України.	Демократична федерація християнських слов'янських республік.	Знищити царизм та скасувати кріпосне право, стани; утвердити у суспільстві демократичні права і свободи для громадян; досягти рівності у правах на розвиток національної мови, культури та освіти всіма слов'янськими народами; поступово поширити християнський лад на весь світ.	Характерною рисою об'єднання була чітка, ясно виражена релігійна спрямованість. Глибока релігійність пронизує програмні, у яких домінують соціальні ідеали первісного християнства, чітко простежується ідея обстоювання загальнолюдських цінностей: справедливості, свободи, рівності братерства.	Кирило-Мефодіївське братство було першою спробою української інтелігенції вдатися до політичної боротьби. Братство вперше розробило широкую політичну програму національно-визвольного руху, яка стала дороговказом для його наступників. Кирило-Мефодіївське братство стало самостійним і самобутнім політичним формуванням, яке організаційно не підпорядковувалося, ідеологічно не повторювало політичних настанов жодної з загально-російських суспільних течій. Це позитивно вплинуло на національну свідомість.

ки пані Уляїни Мужилозської юнак вступив до Новгород-Сіверської гімназії. Згодом навчався спочатку на словесному, потім юридичному відділенні Київського університету. Протягом 1842—1843 рр. вчителює у Луцьку, Києві. 1845 р. отримує посаду викладача російської словесності в Петербурзькому університеті.

За рекомендацією П. Плетньова Петербурзька академія направила його на навчання за кордон. Після повернення він займає посаду ад'юнкта кафедри слов'янських мов і літератури в університеті. У січні 1847 р. П. Куліш одружується з сестрою свого товариша Василя Білозерського — Олександрюю, котра згодом стала відомою українською письменницею (літ. псевдонім Ганна Барвінок). За участь у Кирило-Мефодіївському товаристві його спочатку було ув'язнено у Петропавлівській фортеці, а потім вислано у Тульську губернію. Він провів на чужині три роки і три місяці, крім служби заробляючи на життя столярством; а у вільний час вивчав мови, готував до друку історичні та етнографічні матеріали. У 1850 р. дістав дозвіл повернутись до російської північної столиці — Петербурга, де розгорнув широку наукову, літературну і публіцистичну діяльність. Останні роки свого життя присвятив перекладацькій діяльності. Його переклади Шекспіра, Байрона, Шіллера, Гете, Скотта, «Біблії» є прикладами класичних поетичних творів високого ґатунку.

Застудившись, він після короткочасної хвороби

помер 14 лютого 1897 р. До його домовини прості люди поклали смушеву шапку, олівець і трохи паперу, передавши цими атрибутами зміст усього життєвого шляху одного з вірних синів України.

Колективна робота з документом.

Коментоване читання.

Розповідь

Програмні цілі товариства були викладені у «Книзі буття українського народу» та «Статуті Слов'янського товариства святих Кирила і Мефодія» складених М. Костомаровим та В. Білозерським.

Самостійна робота за підручником (стор. 87—88).

Заповнити таблицю «Програмні цілі братчиків».

Розповідь

Навесні 1847 р. після доносу студента О. Петрова Кирило-Мефодіївське товариство було викрито і розгромлено. 18 березня 1847 р. поліція з'явилась на квартири Гулака на Андріївській узвіз для обшуку та арешту молодого юриста. Під час обшуку було знайдено «злочинний рукопис» «Закону Божого».

Нечисленність організації, вузька сфера її впливу, переважно культурницький і пропагандистський характер діяльності створили ілюзію в офіційній владі на початку слідства, що Кирило-Мефодіївське товариство не є серйозною загрозою для самодержавства.

Проте глибше вивчення творів Т. Шевченка та документів братства діаметрально змінило думку властей, які, врешті-решт, побачили в них чітку антимонархічну спрямованість, прагнення радикальним шляхом досягти соціального визволення, обґрунтування права українського народу на власну державність, демократію.

Після трьох місяців слідства 11 червня 1847 р. було оголошено вирок, і цар Микола власноручно затвер-

див його. М.І.Костомаров був заарештований, у 1847—1848 рр. — в'язень Петропавловської фортеці, М. І. Гулак був ув'язнений у Шліссельбурзькій фортеці, де перебував до 1850 року, потім під наглядом поліції жив у Пермі, В.М.Білозерський був заарештований і засланий в Олонецьку губернію під нагляд поліції. Найжорстокіше покарано Т.Шевченка — віддано рядовим в Оренбурзький корпус без права малювати і писати.

3. Місце Тараса Шевченка в українському визвольному русі.

Аналітичний опис (демонструючи репродукції картин Т. Шевченка):

Тарас Шевченко став однією з найяскравіших постатей в українському національно-визвольному русі XIX століття. Він подолав тяжкий шлях від кріпака до загально визнаного поета. Із 47 років свого життя 24 роки він був кріпаком, 10 років — рядовим солдатом у степах далекого Казахстану.

Тарас Шевченко у своїй творчості відобразив саме ті думки і настрої, які були важливими в житті українців свого часу. Про те, що його творчість знайшла відгук у серцях людей, свідчить те, що в другій половині XIX і на початку XX ст. чи не єдиною книжкою у більшості сільських хат України був «Кобзар», вірші з нього вчили на пам'ять, за ним училися читати. На той час твори Шевченка об'єднали український народ, особливо жителів Лівобережної України. За ставленням людини до творчості Шевченка відразу стає видно, наскільки людина знайома і як ставиться до життя українського народу XIX ст.

Важливе значення має також творчість Тараса Шевченка як художника.

У 40-х роках за дорученням Київської археографічної комісії він робив замальовки пам'яток української історії та архітектури. Наприкінці життя його було обрано академіком Імператорської Академії мистецтв.

Значення його творчої спадщини для української культури важко переоцінити. Його «Кобзар» започаткував новий етап у розвитку української літератури і мови, а його живописна і граверська творчість стала визначним явищем не тільки українського, а й світового мистецтва.

Провідним мотивом творчості Шевченка, що пронизує також весь його життєвий шлях, була само-віддана любов до України і нерозривно пов'язана з

нею ненависть до всіх її гнобителів. Його революційний заклик «...вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропите» був зовсім новим словом не лише в українській літературі. У розвитку національної і соціальної самосвідомості українського народу творчість Шевченка відіграла величезну роль.

Запитання:

1. Яка роль у національно-визвольному русі України належить Тарасу Шевченку? Відповідь аргументуйте.

V. Закріплення вивченого на уроці.

Репродуктивна бесіда.

Запитання:

1. Нзвіть головні ознаки, що визначали особливості національно-визвольного руху в Україні в 40-роки XIX століття.

2. Проаналізувавши програмні документи Кирило-Мефодіївського братства, визначте основні цілі діяльності цієї організації.

3. Визначте зміст поняття «загальнонаціональна українська ідеологія».

4. Вкажіть місце діяльності Тараса Шевченка в національно-визвольному русі.

VI. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Підведення підсумків уроку.

Український національно-визвольний рух на середину XIX століття здійснив першу спробу сформулювати програму політичної боротьби. Вплив ідей братства на подальший розвиток України важко переоцінити — на порядок денний було винесено національне питання. При цьому йшлося не про протиставлення народів, а про спільну боротьбу з імперією за національну незалежність кожного з них. У цій боротьбі національне тісно перепліталося із соціальним.

Виникнення та діяльність Кирило-Мефодіївського товариства фактично поклали початок переходу від культурницького до політичного етапу боротьби за національний розвиток України.

VII. Домашнє завдання.

1. Опрацювати §14 «Кирило-Мефодіївське братство».

2. Підготувати відповідь на запитання:

1) Яким бачили члени Кирило-Мефодіївського товариства політичний устрій України в майбутньому? В чому полягала недосконалість їх ідей?

2) У чому полягає геній Т. Шевченка? Завдяки чому його твори актуальні до сьогоднішнього дня?

